

Op naar 2032

Jacques Jacobs
is redactielid van Basisschoolmanagement

De auteur pleit in dit artikel voor een verplicht deel van het curriculum dat o.m. belangrijk cultureel erfgoed, maar zeker ook zoveel mogelijk de kennis, houdingen en vaardigheden omvat, die nodig is in een samenleving die steeds meer op innovatie is ingesteld.

Menig eerder verworven kennis en ook bepaalde vaardigheden onderhouden we niet meer en deze raken we vervolgens kwijt. Dat gebeurt als kennis of toepassingen verouderen maar onder andere ook als we bepaalde klusjes uitbesteden. Voorbeelden hiervan zijn de gemakken die de hedendaagse mens dienen in de vorm van de supermarkt met haar kant en klare producten, de centrale verwarming en de klusjesman. We kunnen geen kip meer slachten. En als 's avonds de stroom uitvalt? Dan zitten we in het donker, maar zijn we nergens. Deze situatie toont de zwakke kanten van de zelfredzaamheid van de hedendaagse mens.

Maar ach, wie maalt erom? We hebben het goed. En onze kinderen vallen, juiste plaats en tijd, al helemaal met de neus in de roomboter. We vragen ons wel eens af of onze kleinkinderen en hun nazaten ook zoveel luxe zullen mogen meemaken. Wij weten het niet. Afwachten dan maar? Afwachten! Dacht 't niet! Welvaart is geen natuurverschijnsel. Wie de kennis heeft, heeft de macht en dus de welvaart. Nee! Eigenlijk is dit al achterhaald. De winnaars zijn de landen of stedelijke regio's die er in uitblinken om met nieuwe kennis en vaardigheden te innoveren.

Het draait dus niet alleen om nieuwe skills als een land tot de economische toppers wil blijven behoren. Ook de beschikbaarheid van de juiste kennis en adequate attitudes wordt gevraagd aan het front waar de economische buit te bevechten valt. Maar wie de geschiedenis kent weet dat macht en welvaart niet voor eeuwig op eenzelfde plaats blijft rondhangen. Zo is China duidelijk bezig terug te komen na lang te zijn weggeweest uit de positie waar mondiaal de (zijden) lakens worden uitgedeeld. Of liever gezegd worden ontworpen, gemaakt en verhandeld.

De technische ontwikkelingen rollen in steeds hoger tempo over ons heen en overall is de invloed daarvan op het dagelijks leven zichtbaar. In sommige vakgebieden is op het moment van afstuderen de opgedane kennis en kunde al weer achterhaald. Het leren van de hedendaagse mens kent geen eindhalte. Vandaag de dag zijn er mondiaal meer wetenschappers aan het werk dan al hun voorgangers in de wetenschap die ooit geleefd hebben bij elkaar opgeteld. De industriële samenleving is getransformeerd in een informatie- en kennismaatschappij met allerlei consequenties voor de samenleving. Zo behoorde in de industriële samenleving het gehoorzamen – luisteren - van de leerling tot de belangrijkste na te streven deugden van opvoeding en vorming. Niks geen meedenkende leerling als architect van zijn eigen leerprogramma. Helemaal geen sprake van het afstemmen van het onderwijs op de leerling. Gelukkig zijn de tijden veranderd. Niet het klakkeloos opvolgen van wat wordt gezegd en opgedragen, is het doel van onderwijzen en opvoeden. We streven juist naar zelfstandige, kritische, democratische, constructief ingestelde burgers die hun eigen afwegingen maken. Ook is de emancipatie van achtergestelde groepen in onze samenleving voor een flink deel gerealiseerd. Maar vooral mondiaal gezien is de emancipatie nog lang niet af. De verschillen in welvaart en welzijn zijn nationaal maar zeker ook tussen landen en volkeren indringend zichtbaar.

Steeds meer mensen die elders onder erbarmelijke omstandigheden moeten leven kloppen aan bij de poorten waarachter veiligheid, vrijheid, melk en honing zich ophoopt.

Montaigne stelt gerust

Hoewel technische ontwikkelingen het dagelijks leven in vele opzichten een ander aanzien ge-

Het draait niet alleen om nieuwe skills als een land tot de economische toppers wil blijven behoren

ven, komen vertrouwde, belangrijke waarden steeds weer boven drijven. Deze universele waarden waren er, zijn er en blijven er. Deze waarden blijven ook recht overeind als de techniek de hele boel lijkt over te nemen. In wezen wordt de wereld wat dit betreft helemaal niet op zijn kop gezet. En als dat gebeurt dan is dat tijdelijk. Lees maar wat de filosoof Montaigne meer dan vier en een halve eeuw geleden over de opvoeding en vorming zegt. Een mens van vandaag kan hiervan nog blij worden.

Volgens Montaigne is het voornaamste doel van onderwijs en opvoeding om het kind te brengen tot eigen inzichten en eigen oordelen. Daarbij is het voeren van dialogen een krachtig middel. Het is niet voor niets dat Montaigne de retorica en de logica als belangrijke vakgebieden van het onderwijs beschouwt. Montaigne wijst er op dat de leerling moet leren om niet geïmponeerd te raken door voornaamheid, positie of uniform.

In de relatief veilige omgeving van de school kan het kind de competenties oefenen die in het verdere leven te pas komen. Zo leert het kind het goede te begeren en het kwade te verachten. Montaigne geeft duidelijk aan dat onderwijs met zachtheid gegeven moet worden en dat de leraar en de opvoeder pal moet staan bij uitwassen. Verder is hij van oordeel dat onderwijs vooral pragmatisch georganiseerd moet worden. Zo heeft hij twijfel bij de 'hoge kosten' voor het verwer-

ven van een klassieke taal en wijst hij erop dat niet de pedante, maar een open en bescheiden houding en het helder spreken van het allergrootste belang zijn. Veel meer dan bijvoorbeeld het verwerven van inzicht in de grammaticale regels van de taal.

Wat staat ons te doen?

Ter voorbereiding op de toekomst is er volop werk aan de onderwijswinkel. Het onderwijsaanbod van nu is nog teveel gebaseerd op wat we gewend zijn, op korte termijn denken, op wat gemakkelijk te toetsen is en last but not least op enigszins overgewaardeerde internationale rangorde-lijsten.

Kortom, het opbrengstgericht werken is een zegen voor het onderwijs, maar het is niet zaligmakend. Het gaat er dus om dat we met het opbrengstgericht werken dát curriculum realiseren, dat past bij wat de toekomst vraagt. Daarmee toont de school zich niet alleen volger van maatschappelijke ontwikkelingen, maar ook medebepaler. Om zo ver te komen moet er nog veel gebeuren. De uitgangssituatie is in elk geval gunstig. De kwaliteit van ons onderwijs is in vergelijking met de andere ontwikkelde landen in algemene zin goed te noemen. In elk geval mogen we niet blind varen op de impulsen van de marktwerking. Dat is teveel *laissez faire*. Wat we wél moeten doen is het maken van keuzes op basis van visie. Zonder te vervallen in topdownbeleid zal de overheid de regie moeten nemen bij het afstemmen van het onderwijs op de toekomst. Anders missen we de boot.

Het initiatief dat de staatssecretaris onlangs nam met het instellen van een onderwijsplatform dat een brede maatschappelijke discussie gaat voeren over de inrichting van het beste onderwijs voor de toekomst, valt toe te juichen. Naast het belang van het betrekken van het onderwijsveld bij de school van de toekomst, kan ook

draagvlak voor de aanpak worden gewonnen door de scholen voldoende ruimte te geven voor het maken van eigen keuzen. Dat kan zonder probleem. Het is eenvoudigweg voor een school niet mogelijk om bij alle geschikte doelstellingen een accent te leggen. Zo kan de school zelf extra speerpunten kiezen. Daarbij dient de school wel te laten zien in hoeverre het team er in slaagt de gemaakte beloften in deze ook waar te maken. Het ideaal is, wanneer de school kans ziet het eigen intern toezicht adequaat te organiseren.

Heroriëntatie op onderwijsinhouden

De kunst is dus om te komen tot een voortdurende, toekomstgerichte (her)oriëntatie op de onderwijsinhouden die in de komende decennia van cruciale betekenis zijn. En dat gaat veel verder dan het verzamelen van min of meer direct toepasbare (basis)vaardigheden als informatie opzoeken, hoofdrekenen, reanimeren, programmeren, de wetten van het logisch denken toepassen en een samenvatting maken. Het gaat zeker ook over universele, onderliggende competenties die een mix zijn van kennis, vaardigheden en attitude en die in directe relatie staan met andere cruciale competenties. Het gaat ook om het eigen maken van verworvenheden van onze beschaving zoals solidariteit, tolerantie, burgerschap, samenwerken en versterken van het democratisch gehalte. Alleen de transparante, democratische, actieve, dynamische en slimme samenleving zal de concurrentie in de economische topdivisie aankunnen.

Uitsluitend deze samenleving zal voldoende veerkracht, uithoudingsvermogen, verbondenheid en denkracht hebben om goed om te gaan met de grote problemen die in het vervolg van de eeuw op de mensheid afkomen. We denken hierbij aan het ver-

kleinen van de groter wordende kloof tussen de haves en de have nots, nationaal en internationaal, de opwarming van de aarde, het energievraagstuk, dreiging van oorlog en terrorisme, voedsel- en drinkwaterschaarste, zich snel verplaatsende overdraagbare ziektes enzovoort. Ook moeten we ons realiseren dat aan technische ontwikkelingen ook een kwalijke kant kan zitten, als deze tegen de mens worden gebruikt. Denk aan kernenergie. Nieuwe technische mogelijkheden roepen vaak ook allerlei ethische vraagstukken op waarvan mensen last kunnen hebben. Vooral in de medische wereld en in de biotechnologie worden ethische dilemma's scherp zichtbaar. Bij technische vooruitgang moeten we de samenleving ook voorbereiden op het bewaken van veiligheid en privacy en op het omgaan met dilemma's. Filosoferen met kinderen in samenspel met het oefenen van zorgvuldig redeneren zijn aspecten die in het curriculum van morgen zeker niet misstaan.

Om de genoemde uitdagingen het hoofd te kunnen bieden is het noodzakelijk te blijven innoveren, zonder dat wat goed of zelfs uitstekend is weg te gooien of te beschadigen. Het is echt niet zo dat we het onderwijs geheel opnieuw moeten uitvinden, dat een revolutie alles op zijn kop moet zetten en dat we het onderwijs plotseling vanuit een geheel ander perspectief moeten inrichten: een wijziging van het paradigma. Oude kennis en bestaande cultuur zijn niet in één klap onbruikbaar. Het is echt niet zo dat alles wat we nu doen op de scholen met het badwater weg kan. Grote innovaties hebben we ook al eerder meegemaakt, zonder dat dit de praktijk van de school in korte tijd in een totaal ander perspectief plaatste. Denk aan het vastleggen van een beeld op de gevoelige plaat, gevolgd door het vastleggen van bewe-

gende beelden en later rechtstreekse opnames van de andere kant van aarde of live vanaf de maan.

Goed opgeleide cultuurdragers

Het zal noodzakelijk blijven dat de leerkracht uitleg kan verzorgen, verbanden kan leggen enzovoort. Het ontbreekt de leerling trouwens ook aan voldoende tijd om veel onderwijsaanbod via het zelf ontdekkend of samenwerkend leren tot zich te nemen. Het is handig dat het kind leert dat de aarde niet plat is. En natuurlijk kun je een kind - al of niet met wat vriendjes - met een fietsje, wat boterhammen en een flesje thee onder de snelbinder erop uit sturen, maar dan krijg je toch te maken met praktische bezwaren. De pedagoog die dat propageert komt vooral zélf in aanmerking om te worden losgelaten. Wat we wel zien aankomen is dat het onderwijs minder zal worden opgedeeld in losse vakken en dat winst zal worden behaald vanuit het principe dat alles met alles samenhangt. Maar daarvoor zijn er wel voldoende hoogwaardige en goed opgeleide cultuurdragers nodig om dit te kunnen waarmaken. Ook zullen de technische mogelijkheden om het onderwijs verder af te stemmen op de leerling toenemen. Daarmee ontstaan er onder meer kansen om zuiniger om te springen met de in potentie meest begaafde leerlingen. Hun denkkracht en creativiteit hebben we harder nodig dan ooit. Momenteel zijn er voor hoogbegaafde leerlingen, die in aparte groepen of scholen bij elkaar worden gebracht, over het algemeen nog nauwelijks specifieke streefdoelen geformuleerd. Kinderen die veel meer aankunnen, moeten de kans krijgen niet alleen het aanbod te verbreden - bijvoorbeeld met Chinees -, maar er moet ook een regulier aanbod zijn om te kunnen verdiepen, zoals verder gaan met wiskunde als het rekenniveau in groep 6 of 7 al

is gerealiseerd. Een van de obstakels is dat er ook leerkrachten moeten zijn die in staat zijn die extra begaafde leerlingen daarbij te ondersteunen.

Er zijn ook nu leergebieden die van grote importantie zijn voor de vorming van leerlingen en die in de toekomst toch echt nog meer aandacht verdienen dan nu het geval is. We denken hierbij vooral aan aspecten van de sociaal-emotionele vorming, waaronder kennis van burgerschap, de muzische vorming, de motorische vorming en de oriëntatie op de wereld. Verder mag het belang van de creatieve ontwikkeling niet worden onderschat. In toenemende mate wordt de creatieve industrie in ons land een factor van belang. Denk aan dance, games, film en (industriële) design. Het is namelijk de combinatie van kennis met creativiteit die van vitaal belang is voor de succesvolle kenniseconomie en hoogwaardige innovaties.

Een gedegen oriëntatie op de wereld van sociaal-emotioneel en lichamelijk gezonde burgers, die hun creatieve talenten ontwikkelen, is dus onmisbaar voor een sterke economie in een democratische samenleving. Zonder een brede vorming blijft de cognitieve ontwikkeling uiteindelijk ook vruchteloos. Daarom maken wereldoriëntatie, sociale vorming en burgerschap, muzische en motorische vorming ook deel uit van het wettelijk bepaald curriculum. Dit voorbeeld wijst ons er nog eens op dat het formuleren van na te streven kennis, houding en vaardigheden één is, maar dat het ook mogelijk moet zijn om de doelstellingen te realiseren en het verloop van ontwikkeling te volgen. Dat betekent dat bij de opbouw van toekomstbestendig onderwijs vanaf dag één opleidingsscholen, onderwijstoezicht en wetenschappers moeten worden betrokken.

Opbrengstgericht nieuw leren

Met het stimuleren van het opbrengstgericht werken is het onderwijs er in de afgelopen jaren in geslaagd de resultaten bij de basisvaardigheden van ook de minder getalenteerde leerlingen op een behoorlijk niveau te brengen. Dat is een zeer waardevolle verdienste die we moeten koesteren! Wanneer we kijken naar de kennisgebieden, vaardigheden en attitudes waar het in toenemende mate in de snel veranderende samenleving om zal draaien, dan zien we heel veel na te streven doelen van het nieuwe leren terug. Dit betekent zeker niet dat we de aanpak van het nieuwe leren geheel in ere moeten herstellen. Maar dit betekent wel dat we het opbrengstgericht werken zo goed mogelijk moeten uitbreiden tot alle cruciale vak- en vormingsgebieden inclusief zachte, basale, vakoverstijgende competenties. Hoewel onderwijsverbeteringen van onderaf moeten worden geïnitieerd, zal de overheid nu het initiatief moeten nemen om scholen te stimuleren de leerlingen bewuster en slagvaardiger voor te bereiden op de kennis, vaardigheden en houdingen die onze samenleving in het vervolg van de 21ste eeuw nodig heeft.

De grote kunst is het nu om het goede van het nieuwe leren te combineren met een opbrengstgerichte aanpak. Wat de goede dingen zijn mag de school voor een deel zelf bepalen. Maar de overheid zal in samenspraak met het onderwijsveld wel moeten blijven benoemen welke 'goede dingen' in elk geval in het curriculum van elke school thuis horen. Dit verplichte aanbod verandert door de jaren, hoewel een bepaalde vaste kern van specifieke kennis, vaardigheden en houding steeds actueel zal blijven. Het realiseren van het verplichte curriculum kan de school grotendeels naar eigen inzicht organiseren. Bovenstaande impliceert dat ontwikkelingen in het toezicht

op kwaliteit steeds moeten worden afgestemd op ontwikkelingen in het curriculum en niet andersom.

Opbrengst moeilijker te bepalen

Het gaat hierbij voor een groot deel over curriculum overstijgende competenties die onderling ook sterk met elkaar samenhangen. Een school zal niet aan alle gewenste competenties evenveel aandacht kunnen schenken. Er moeten keuzes gemaakt worden waarmee de school de mogelijkheid heeft om zich te profileren. Stel het team kiest als doelstelling voor de komende periode om leerlingen beter mondeling en schriftelijk met elkaar te laten communiceren. In de eerste plaats moet dit speerpunt worden verbreed en worden toegespitst. Verbreden in die zin dat de relatie wordt gelegd met aanverwante competenties. In dit geval bijvoorbeeld: de juiste spelling toepassen, leren efficiënt samen te werken, spreekbeurten leren verzorgen. Het toespitsen houdt in dat we de algemeen geformuleerde competentie 'hoogwaardig mondeling en schriftelijk communiceren' zo concreet mogelijk operationaliseren. Het team legt daartoe aan het begin van het schooljaar voor elke groep vast welke specifieke verbeteringen men in het communiceren van de leerlingen na een bepaalde periode wil zien, wanneer men aan het einde van het schooljaar dezelfde groep binnenstapt. Daarbij gaat het om verbeterde vaardigheden, zoals goed kunnen luisteren, kennis, zoals het toepassen van de regels voor het schrijven van een officiële brief- en houding, zoals interesse tonen in de mening van de ander. In bepaalde gevallen zal men de doelstellingen afstemmen op de individuele leerling. Vaak kan dan de leerling direct bij die doelstelling worden betrokken. De leerling van een bovenbouwgroep noteert bijvoorbeeld dat hij in de komen-

de periode wil leren een geslaagde presentatie voor de groep te houden en daarbij ook vragen stelt en beantwoordt. De leerling werkt dan samen met de leerkracht of mogelijk zelfs een medeleerling dit plan verder uit. Het is in sommige gevallen ook handig om ook voor de leerkracht ontwikkelpunten met betrekking tot het versterken van vaardigheden, kennis en houding rond dit speerpunt te formuleren. In dat kader kunnen leerlingen de opdracht krijgen feedback te geven op het functioneren van de leerkracht. Zo snijdt het mes bij voorkeur aan meerdere kanten. Deze aanpak vereist ook nieuwe methoden voor het volgen van de ontwikkeling en het beoordelen van leerlingen en het beoordelen van de kwaliteit van scholen. Het beoordelen van vakgebied overstijgende competenties is veel lastiger dan het toetsen van vakgebied gerelateerde kennis zoals hoofdrekenen, spellingsregels, topografie en reanimeren.

Samenvattend kun je zeggen dat de 21ste eeuw naast concreet leren (Ausbildung) vooral ook vraagt om vorming (Bildung). Dit terwijl het bij Bildung extra complex is om de toegevoegde waarde en leerwinst te bepalen. Maar alleen al door het feit dat we weten dat de ene school in staat is om in allerlei opzichten veel meer uit de leerling te halen dan de andere school, moeten we dit probleem wel oplossen. Ook internationaal vergelijkend onderzoek naar de kwaliteit van het onderwijs krijgt met het probleem van het objectief toetsen te maken.

Driestromenland

Het lijkt daarom verstandig om een driestromenlandmodel voor het curriculum te gebruiken. In de eerste plaats zal het onderwijsveld onder regie van de overheid moeten blijven vaststellen welke concreet te toetsen bekwaamheden, kennis en houdin-

gen de leerlingen gedurende de acht schooljaren in elk geval krijgen aanboden. De wijze waarop de scholen de specifieke doelen realiseren, is aan de school. Maar de school moet zich verantwoorden voor de resultaten. Voor een flink deel bestaat dit aanbod niet uit nieuwe stof. Het gaat grotendeels om basale kennis over bijvoorbeeld het metriekstelsel en de spijsvertering. Maar het betreft ook pijlers van ons cultureel erfgoed, zoals de moderne geschiedenis van ons land en de strijd tegen het water.

Op de tweede plaats zijn er - niet uitputtend - vastgestelde, curriculum overstijgende, 'verplichte' competenties waar de school ook verantwoording over af moet leggen. Het betreft in het bijzonder bekwaamheden die niet zomaar met uitleg overdraagbaar zijn. Hier komt de school als oefenplaats in beeld, waarbij ook leren door imitatie volop kans krijgt. Het betreft de ontplooiing van competenties die van doorslaggevend belang geacht worden in de snel veranderende samenleving. Met gestandaardiseerde scans, observaties, steekproeven en dergelijke, en in het bijzonder ook de kwaliteitsanalyses van de school zelf houdt het interne en extern toezicht in het oog of de school voldoende uit de leerlingen haalt. Maar dit alles in de praktijk goed uitvoeren, is nog een hele kluit. Bij een competentie als sociaal vaardig functioneren, gaat het er bijvoorbeeld om burgerschap zo goed mogelijk toe te passen.

Daarnaast kiest de school nog een aantal schoolspecifieke onderdelen waar zij zich mee wil profileren. De school organiseert haar eigen toezicht op de kwaliteit hiervan en de inspectie volgt in eerste instantie de kwaliteit van dat intern toezicht.

Tot slot

Allerlei nieuwe technische mogelijkheden zullen de samenleving in brede zin beïnvloeden. Kansen

moeten worden benut en ongelukken moeten worden voorkomen. Onder invloed hiervan zal het onderwijs ook sterk veranderen, maar het doorslaggevende belang van zaken als: aandacht geven, interesse tonen, bemoedigen, veiligheid bieden, ontroeren, motiveren, keuzes leren maken, zal in onderwijs in opvoedland altijd blijven bestaan. Ook discipline en doorzettings-

vermogen tonen, respectvol omgaan met de omgeving en andere goede manieren blijven ook nog steeds belangrijk. We voeden nu op tot zelfstandigheid en positief ingestelde, democratische burgers die onder eigen verantwoordelijkheid beslissingen nemen. Beslissingen die niet uitsluitend rechtstreeks het eigen belang dienen maar waar gewenst ook het algemeen belang dienen.

Dat alles doen we en dat blijven we doen.

NB: dit artikel is gebaseerd op een hoofdstuk van het nieuwe boek: *Zacht voor kleuren hard voor vlekken*. Auteur Jacques Jacobs. Eerste druk juni 2015, tweede druk juli 2015. Zie: www.jacquesjacobs.nl

**zacht
voor kleuren
hard
voor vlekken**

Het primair onderwijs:
toen, nu en straks

Jacques Jacobs

**zacht voor kleuren
hard voor vlekken**

Het primair onderwijs: toen, nu en straks

Deskundigen zeggen:

"Het is een vrolijk boek met veel informatie over de onderwijspraktijk"

"Het zet aan tot denken en is een aanrader voor iedereen met interesse voor het onderwijs en opvoeding"

"Het is een toegankelijk boek met diepgang, maar ook met humor geschreven"

"Dit mag je niet missen !"

Zie voor meer informatie en bestellen:
www.jacquesjacobs.nl

Dit boek is ook te koop bij de boekhandel en via websites

€ 17,-

Eerste druk juni 2015
Tweede druk juli 2015
ISBN: 9789462 286672